

IZ EMISIJE KONEKŠN, NA RADIO-STANICI WBUR-FM, 2004.

Majkl Goldfarb: *Evo nekih stvari koje znamo o Dejvidu Fosteru Volasu. Poreklom je sa Srednjeg zapada Amerike, ali trenutno živi u južnoj Kaliforniji. O matematici zna više od većine ljudi i prilično je dobar teniser. A hteo on to ili ne, izdvojen je među svojim vršnjacima kao neko ko će najverovatnije napisati veliki američki roman i uručena mu je titula pisca njegove generacije, da je nosi i u dobru i u zlu, i u blagostanju i u siromaštvu. Njegov poslednji roman je Beskrajna lakrdija (Infinite Jest), hiljadu stranica dug izlet u programe od dvanaest koraka, terorizam i druge stvari, a objavljen je 1996. Njegovo najnovije delo je zbirka kratkih i ne baš kratkih priča, pod imenom Zaborav (Oblivion). U tim pričama se vidi interesovanje za svet rada u medijima, kao i za panikom ispunjeni svet svakodnevice, u kojem nastavnici na zameni potpuno gube razum, a bebe doživljavaju nesreće koje frapiraju njihove roditelje. U narednom satu ćemo govoriti o radu Dejvida Fostera Volasa i njegovom pogledu na svet. Sa mnom u studiju je Dejvid Foster Volas. Zdravo.*

Dejvid Foster Volas: Zdravo.

Goldfarb: *Drago mi je što sam te konačno upoznao jer već neko vreme čitam tvoje tekstove na raznim mestima, pa je lepo što sada mogu da porazgovaram s tobom licem u lice. Pre svega, zanima me, čisto iz radoznalosti, kada si se preselio u južnu Kaliforniju?*

Volas: Tamo sam se preselio u leto 2002. Dobio sam zaista dobru ponudu da radim kao predavač koju prosto nisam mogao da odbijem.

Goldfarb: *I sada živiš u Los Anđelesu?*

Volas: Živim u mestu između Los Anđelesa i San Bernandina.

Goldfarb: *Da li je to mesto na neki način uticalo na tvoju maštu na drugačiji način nego Illinois?*

Volas: Mislim da uglavnom samo pokušavam da se prilagodim. Vreme je veoma lepo i mesto je vrlo, vrlo urbano. Mesto u kom živim je u suštini jedan ogroman tržišni centar.

Goldfarb: *Baš savršena sredina. Tržišni centar gde je, pretpostavljam, svaki artikl vidljiv golom oku već unapred testiran i isplaniran od strane ljudi iz marketinga.*

Volas: Ovo mi miriše na promenu teme.

Goldfarb: *Da, hvala ti što mi pomažeš, Dejvide. Ono što mi je privuklo pažnju u knjizi je to koliko se ti interesuješ za svet poslovanja, za koji niko drugi nije zainteresovan. Baš u proteklom satu*

smo govorili o neravnopravnosti između polova, dok smo razgovarali o lancu hipermarketa američke korporacije Volmart. Ali tebe zanima kako se odvija rad medija i marketinga. To je nešto što se pojavljuje u ovoj knjizi. Odakle potiče to interesovanje?

Volas: Ne znam. Znam da sada imam 42 godine i da sam dok sam odrastao mnogo vremena proveo gledajući televiziju i bio deo kulture koja je bila pod velikim uticajem medija. Mislim da je jedna od stvari koje me interesuju činjenica da, iako ona jeste sastavni deo realnosti naše generacije, mi o toj kulturi retko razmišljamo kao o ljudskom proizvodu – proizvodu ljudskih izbora, ljudske misli i ljudskog rada. I mislim da si u pravu. Mislim da mnogi ljudi nisu zainteresovani za zakulisne stvari u vezi sa medijima onoliko koliko i ja, iako, sa druge strane, ja nemam neko posebno iskustvo u vezi sa tim, a veliki deo zakulisnih stvari o kojima pišem je izmišljen.

Goldfarb: *Da, zato se i zove fikcija.*

Volas: Tako je.

Goldfarb: *Radnja prve priče u ovoj zbirci, Zaborav, dešava se u okviru jedne fokus grupe i, naravno, izmišljena je. Možeš li da nam kažeš nešto o toj priči i da nam možda pročitaš neki odlomak?*

Volas: To je dugačka priča, pod imenom „Gospodin Raspekmeženi“ (*Mister Squishy*), koju sam prvobitno napisao sa namerom da bude deo ciklusa, ali je ostatak ciklusa nekako zamro. U početku je to bila priča o poroti sastavljenoj od dvanaestorice gnevnihi ljudi – ali čija radnja se odvija u okviru fokus grupe – a onda sam počeo sve više da se interesujem za facilitatora, statističara koji je na neki način nadležan za fokus grupu. Članovi fokus grupe zajedno testiraju izmišljeni kolačić pod imenom *Felonis*¹ koji treba uskoro da se pusti u prodaju, tako da u priči ima dosta termina u vezi sa marketingom i fokus grupama. Ako u priči postoji neko kretanje, ono se, valjda, ogleda u tome što je u početku prepuna tehničkih stvari o tome kako funkcioniše marketing i testiranje unutar fokus grupe, a zatim se, kako odmiče, sve više bavi facilitatorom kao tradicionalnim šmokljanom, o kome se priča u trećem licu.

Goldfarb: *Sviđa mi se kako u priči stoji „mrki i izuzetno kompaktni i naočigled vlažni kolačići“ – na stolu u sobi gde je fokus grupa – „unutar pakovanja su bili kolačići Felonis!, što je bilo riskantno i višeznačno ime proizvoda koje je trebalo da bude i aluzija i parodija na osećaj poroka/samougađanja/prestupa modernog potrošača koji vodi računa o svom zdravlju“. Upravo tako ljudi koji izbacuju nove proizvode na tržište govore o tim stvarima, s istim takvim intenzitetom, energijom i osećajem dubokoumnosti sa kakvim ljudi pišu o filozofiji, kao da su na tragu nekog velikog otkrića u vezi sa tim kako znamo ono što znamo.*

Volas: To je zaista prilično fascinantno. Ja sam išao u školu sa ljudima koji sada primaju ogromne plate radeći za marketinške agencije kao neka vrsta proučavalaca njujorške demografije. I, da, to su veoma pametni i obrazovani ljudi koji puno radno vreme posvećuju proučavanju stvari koje se nama čine isprazne ili efemerne.

Goldfarb: *Pročitaj nam delić priče, daj nam prvo uvod.*

¹ Eng. *Felonies*, što u prevodu znači „delikti“. (Prim. prev.)

Volas: Uh. Mislim da je ovo deo priče gde prelazimo sa mehanizma fokus grupe na ličnu priču i nevolje facilitatora, čije ime je Teri Šmit. Ovde se pojavljuje određena količina nomenklature, *Tim Δy* je firma za fokus grupe koju koristi marketinška agencija RSB, od Rismejer Šenon Belt (*Reesemeyer Shannon Belt*), što je izmišljeno ime, a TFG je skraćeno od „Ciljna fokus grupa“ (*Targeted Focus Group*). Evo ga deo koji je označila. Izvinjavam se, GRDS je „Sažetak podataka o reakcijama grupe“ (*Group Response Data Summary*), što je grupni formular koji ova fokus grupa ispunjava.

[Volas čita samo jednu, ali dugu rečenicu iz priče *Gospodin Raspekmeženi*, iz knjige *Zaborav*, čiji početak je „S vremena na vreme... (At various intervals...)“]

Goldfarb: *E sada, u toj rečenici je jedan svet, a to je samo jedna rečenica, što je jedan od razloga zbog kojeg ju je ona – naš glavni producent – obeležila za čitanje. Brzinsko prvo pitanje: to sve što si upravo pročitao je samo jedna rečenica. Da li to radiš namerno ili su reči prosto iz virale, a ti si rekao: „Pa, prosto ću nastaviti tako dok se ne završi?“*

Volas: Pa, izgleda malo više kao verbalna dijareja kada se čita naglas nego što je verovatno izgledala na stranici. Da, mislim da je to prosto otkaćena priča jer se stalno prebacuje iz trećeg lica i sveznajućeg naratora u svest tog Terija Šmita. Što su stvari bliže Teriju Šmitu, to u složenoj rečenici ima sve više nezavisnih rečenica spojenih bez veznika, jer se njegove misli na neki način kotrljaju. Nije cela priča takva, ali, da, ima nekih dugačkih rečenica.

Goldfarb: *To je pitanje stila priče, drugim rečima, kada je čitamo mi čitaoci, idemo kroz tekst i počinjemo da se čudimo, nakon nekog vremena, jer smo navikli na rečenice određene dužine, ili sa određenom interpunkcijom. To je sve deo procesa, interakcije između stranice i čitaoca. Ali druga stvar u vezi sa ovom pričom, i ovde se vraćam na temu dela, možda ovde previše generalizujem, ali većina američkih pisaca koji stvaraju fikciju tu temu samo izbegavaju. A mi smo tu, društvo koje je širom sveta ozloglašeno kao društvo u kom se živi da bi se radilo, za razliku od društava u kojima se radi da bi se živelo, da bi se zaradilo dovoljno novca da bi se moglo uživati u životu. Pa opet, to nije nešto za šta se ljudi interesuju, a moja teorija glasi da je to delimično tako jer ljudi ne žele da razmišljaju o onome što se dešava na seminarima iz marketinga.*

Volas: Imaš li predstavu zašto ne žele?

Goldfarb: *Ne znam, pitam tebe. Meni je to zastrašujuće. Prosto mislim da mnogi pisci ne žele da se bave poslovnim svetom, možda zato što ga nisu iskusili iz prve ruke, možda zato što je previše zastrašujuće razmišljati o njemu.*

Volas: Više mi se dopada objašnjenje da je zastrašujuće zato što je to seksepilnije nego objašnjenje da je ljudima taj svet dosadan, ili nego, znaš, objašnjenje da ljudi rade ceo dan i da je onda kada dođu kući i dignu noge uvis poslednja stvar koju žele da slušaju o nečijem poslu. Ovo je, verovatno, veoma ugrubo rečeno, ali kada si govorio o tome da većina pisaca izbegava svet posla, čini mi se da dosta dela komercijalne fikcije stavlja akcent na posao kojim se ljudi bave, ali je to uvek seksepilan, opasan policijski posao ili rad za FBI ili neka slična vrsta posla. A književna fikcija možda stavlja veći naglasak na porodični život, na unutrašnji život

i tako to. Nisam baš siguran da između te dve stvari može da se napravi distinkcija. Čujem muziku, verovatno sada treba da kažem nešto značajno da bih zaokružio misao.

Goldfarb: *Tako si dobro obrazovan.*

Volas: Razumem se u medije!

Goldfarb: *To kažu sve recenzije.*

[Kratka pauza]

Goldfarb: *Pre pauze smo pričali o poslu i njegovom mestu u američkoj fikciji. Dejvide, kada se ne baviš pisanjem fikcije, da li mnogo razmišljaš o tome koliko su stvari koje dolaze u tvoj svet realne? Da li u glavi pokušavaš da igraš igrice da bi dopreo do neke vrste čiste forme ideje o nekoj stvari, odbacujući sve uslovljavanje koje dolazi do tebe – imaš 42 godine – preko televizije i svega što se do sada izdešavalo, da bi stigao do neke vrste čiste, skoro matematičke predstave o tome šta je realno?*

Volas: Da li plutam kao platonista? Ne bih rekao da smatram da su mediji ili marketing ili stepen do kog smo ti i ja i svi mi zasićeni tim stvarima neophodno zlo. Hoću da kažem, jedno od obeležja postmodernizma jeste da više uopšte nije jasno da li postoji neka platoniska istina koja počiva iza ljudskih interpretacija istine, a naročito interpretacija istine koje nameću za to plaćeni ljudi. No, jedna od stvari koje me interesuju jeste to koliko malo uzimamo u obzir činjenicu da toliko toga što svojevolski sebi pustimo, što gledamo, čujemo i slušamo zapravo predstavlja ljudske proizvode koje su osmislili ljudi. Nisam neki ludita. Nisam nešto posebno protiv medija. Samo mislim da je čudno što retko pričamo ili razmišljamo o namerama iza mnogih tih stvari. Hoću da kažem, o tome imam čitavu priču, ako želiš da je čuješ, ali će mi trebati neka dva minuta da je ispričam.

Goldfarb: *Znaš šta? Imamo još veći deo sata pred sobom, tako da, ispričaj je.*

Volas: Razmišljao sam o tome zato što smo imali neku vrstu javne rasprave o tome u San Francisku. Bilo je to sredinom osamdesetih kada sam bio na postdiplomskim studijama iz kreativnog pisanja, a neki od nas su koristili pop elemente u nekim od svojih priča – imena brendova, poznate ličnosti – a naši profesori, koji su, znaš, bili 20 do 30 godina stariji od nas, bili su jako, jako protiv toga. Smatrali su da književna fikcija, kao većina ozbiljnih umetničkih dela, treba da bude bezvremena, i da su pop elementi isprazni i trivijalni. Kratke priče je trebalo da budu deo visoke kulture, što je na neki način bio protivotrov za nisku kulturu. O tome se na fakultetu pokrenula veoma zanimljiva međugeneracijska rasprava, zato što klinci mojih godina – ja sam tada bio u ranim dvadesetim – to prosto nisu razumeli. Mediji i marketing i stvari u vezi sa korporacijama i slavnim ličnostima bili su isto toliko deo naše realnosti koliko su kola i auto-putevi i nebo bili deo realnosti naših profesora. No, mislim da što sam stariji sve bolje razumem da postoji velika razlika. Romantičari – nebo i žubor potoka i priroda i sve to – to nisu ljudski proizvodi. Veliki deo sveta medija u kome ja i mi živimo jeste ljudski proizvod, koji su stvorili ljudi sa određenim planovima, strahovima i željama, a postoji neki čudan otpor prema svakoj vrsti razmišljanja osim prema onoj najsvedenijoj – to zli ljudi pokušavaju da manipulišu nama – o tome kakva je ljudska realnost stvaranja svih tih stvari. Ne znam da li to ima smisla.

Goldfarb: *Da, ima. Radi se o tome da si govorio o razlici među generacijama, a sada počiniš da razumeš barem stanovišta svojih profesora. Pitam se, takođe, da li je tu u pitanju i razlika u obrazovanju: da li kada u osnovnoj i srednjoj školi, i pre nego što upišeš fakultet, stekneš određenu vrstu visoke kulture, kanonsko obrazovanje, da li ti to omogućava da ranije postaneš u većoj meri skeptičan prema pop kulturi i sposoban da uvidiš razliku?*

Volas: Mislim da je to verovatno tačno, a verovatno je jedan od razloga zbog kojih je pomalo zastrašujuće dozvoliti korporacijama da subvencionišu obrazovni materijal ili da postavljaju svoje reklame u srednjoškolske kantine to što sve to instruiše decu na veoma specifičan način koji je u skladu sa interesima korporacija. Sa druge strane, ne znam da li je potrebna velika količina posebnog obrazovanja na bazi liberalnih umetnosti da bi osoba postala skeptična prema medijima, ako pod skeptičnošću podrazumevaš shvatanje da to nije realnost, već, zapravo, određena vizija koju su plasirali ljudi koji u tome imaju neki interes. Mislim da je ono od čega to zavisi spremnost da se obrati određena vrsta pažnje, i mislim da je to nešto što ljudi mlađi od mene – ljudi koji su sada u dvadesetim i tridesetim – zapravo češće čine. Susretao sam se sa mlađim čitaocima koji baš ne razumeju zašto je to toliko velika stvar, zašto oko toga dižem toliko prašine. Mislim da je nama starijima teže da to činimo.

Goldfarb: *Mora se obratiti pažnja. Zbog toga što si sa Srednjeg zapada Amerike, ostao si na Srednjem zapadu čak i nakon toga što si postao slavna ličnost...*

Volas: Pod navodnicima...

Goldfarb: *Pokušavam da to izvedem intonacijom, pošto ne gledamo u stranicu. Ali da li ovo smatraš stanovištem tipičnim za Srednji zapad: kultura medija je homogenizovala Ameriku – to je takođe kliše – ali da li je to stanovište koje ima neko ko je odrastao na Srednjem zapadu, a ne neko ko je odrastao na Menhetnu?*

Volas: Pa, mislim da je to sigurno stanovište nekoga ko je i čitao i mnogo gledao TV, i ko je veoma naviknut na to da bude sa te strane ekrana. Za vrstu slavne ličnosti o kojoj ja pišem i na koju mislim vezuje se mnogo više kulturološke energije i dolara nego za vrstu slavne ličnosti kao što je polupoznat pisac književne fikcije, ne znam koliko Amerikanaca je zainteresovano za književnu fikciju, ali verujem da to nije velik broj.

Goldfarb: *Zapravo, nije velik, pre nekoliko dana ove nedelje smo jedan sat posvetili marketinškoj činjenici da samo 44 posto ljudi čita fikciju. Za mene je to bilo zapanjujuće zato što sam mislio da svi čitaju barem detektivske romane, ali izgleda da ljudi uopšte ne čitaju fikciju. U svetu javnih radio-stanica, pretpostavljaš da si među ljudima koji čitaju pa možemo da vodimo ovaj razgovor, ali kada je u pitanju ostatak Amerike, ne možemo biti sigurni. Kada si na turneji poput ove i putuješ po zemlji, kakve utiske imaš o tome koliko ljudi čitaju, o standardu konverzacije?*

Volas: Uf, na književne večeri u okviru kojih se čitaju odlomci iz dela koja spadaju u fikciju dođe onoliko ljudi koliko može da stane na to mesto, a to baš nije tačan odraz kulture u globalu. Hoću da kažem, ne idem baš često na turneje. Ne pričam uživo sa baš mnogo čitalaca. Mislim da u smislu publike koja mene interesuje ima još uvek mnogo pametnih, prefinjenih čitalaca koji su voljni da ulože malo dodatnog napora. Ali takođe mislim da je

razumljivo, možda naročito kada su u pitanju muškarci, koji obično moraju da sede po ceo dan i obavljaju neki dosadan posao... Čitanje zahteva osamu i duge periode neke neobične vrste pažnje, a većina mojih prijatelja nisu pisci ili nisu nešto posebno obrazovani, a ono što žele kad izađu sa posla jeste stimulacija. Žele zabavu, za šta su TV, filmovi i internet daleko pogodniji od književnosti.

Goldfarb: *Na vezi je Dajana iz Ralija, iz Severne Karoline.*

Dajana: Moje pitanje je, kada izuzmemo informativna, intelektualna dela ovog pisca koja pripadaju visokoj kulturi, zašto je tako teško tome izložiti mase ljudi. U mom slučaju je prošlo veoma mnogo vremena.

Goldfarb: *Ti već veoma dugo tamo dole u Raliju nisi čula razgovor kao što je ovaj?*

Dajana: Ja živim izvan Ralija, slušam Nacionalni javni radio, ali nešto za čitanje...

Goldfarb: *Okej, Dajana, hajde da to pitanje uputim Dejvidu Fosteru Volasu.*

Volas: Pa, nisam sasvim siguran šta znači vaše pitanje, svake godine se objavljuju stotine dobrih dela u domenu fikcije i poezije. Istina je da se ona ne reklamiraju u velikoj meri kao komercijalne stvari iz prostog razloga što ne ostvaruju toliku zaradu, nema toliko ljudi koje to zanima. Ali čini mi se da za ljude koji su zainteresovani i koji su voljni da kopaju po internetu ili da odlaze u knjižare i traže nikada nije bilo manjka kvalitetnih književnih dela raznih vrsta. Da li sam vam odgovorio na pitanje?

Dajana: Pa, ja se sasvim slažem sa tim što ste rekli. Ono što pretpostavljam da je ovde u pitanju, to su različite teme o kojima pišete. Nisam se baš jasno izrazila. Jako je uzbudljivo zato što samo pogađa, pogađa i pogađa u vezi sa mnogo različitih stvari, a ja nisam izložena vašim delima i jedva čekam da odem u lokalnu nezavisnu knjižaru i da ih pronađem.

Volas: Ili u biblioteku.

Dajana: Diplomirala sam engleski jezik i trenutno radim kao nastavnik na zamenu jer radim na tome da dobijem sertifikat. Stoga sam veoma radoznala kada su u pitanju poludeli nastavnici na zamenu.

Goldfarb: *To je vrlo, vrlo zanimljiva priča.*

Dajana: Jedva čekam da je pročitam.

Goldfarb: *Knjiga se zove Zaborav, hvala vam, Dajana. Na vezi je Ejmi iz Čapel Hila, iz Severne Karoline.*

Ejmi: Zdravo. Imam pitanje za Dejvida Fostera Volasa. Pročitala sam *Beskrajnu lakrdiju* – uložila sam napor, da tako kažem – a neke stvari koje ste rekli tokom ovog današnjeg razgovora navele su me da razmišljam o pitanju o ideji materijala koji plasiraju ljudi, kada su u pitanju korporacijska proizvodnja i uticaj koji na nas vrše proizvodi itd. Neka vrsta egzistencije koja je preplavljena samo medijima. A ono što sam htela da vas pitam tiče se poslednje rečenice te knjige. Sinulo mi je da je bila potrebna cela knjiga da se stigne do

tog poslednjeg momenta. To je bilo nešto poput poslednjeg prekinutog daha. To je zapravo na neki način bio trenutak iskupljenja, zaista me je šokiralo.

Volas: Govorite o poslednjoj rečenici u glavnom tekstu?

Ejmi: Da, o poslednjoj rečenici *Beskrajne lakrdije*, ne poslednjoj rečenici u podbeleškama.

Volas: Dopada mi se kao poslednja rečenica, tako da ću se, naravno, složiti sa vama.

Goldfarb: *Ejmi, da je ne znate kojim slučajem napamet? Kako glasi?*

Ejmi: Nemam knjigu ispred sebe. Radi se o jednom liku – jednom od mnoštva likova koji se pojavljuju u knjizi – i zapravo sam osećala nezadovoljstvo pri kraju knjige zato što sam shvatila da nećete zaokružiti sve priče koje ste započeli. Nisam mogla da verujem da sam prešla toliki deo knjige i da neću dobiti urednu mašnu preko svega.

Volas: Da, dobio sam ljutite mejlove u vezi sa tim.

Ejmi: Ipak sam vam na kraju oprostila zato što je bilo prosto jasno da to nije ono što ste želeli da uradite, tako da je sve to u redu, znate. Ali je sve bilo većinom toliko silovito i nadrealno, toliko patnje, a poslednja rečenica me je bukvalno šokirala, zato što je sve dovela do – znam da će zvučati pomalo patetično – do istinski ljudskog momenta. Bila je potrebna knjiga od 4,5 kile da se dobije ta jedna rečenica.

Goldfarb: *Dejvide, Ejmi je pričala o iskustvu čitanja ove knjige do kraja. Da li ti kao pisac voliš da dobiješ tako preciznu povratnu informaciju od čitalaca?*

Volas: Pa, naravno. U toj knjizi ima određena količina stvari koje radim, igram igricu i tada je teško, ali pokušavam da to učinim zavodljivim ili prirodnim – kao rečenica na dve stranice. Ako to uradim kako treba, da, jeste duga rečenica, ali je možeš pratiti gramatički i sintaksički. Zabrinem se kada ljudi ukazuju na to, zato što mislim da ako mogu to da primete, onda posao ne obavljam baš sasvim dobro. Nisam siguran da li je cela *Beskrajna lakrdija* potporna struktura za poslednju rečenicu, ali i meni se poslednja rečenica dopada. I mislim da nisam želeo pedantno da zaokružim i povežem razne zaplete unutar kadra knjige velikim delom zbog toga što se u komercijalnoj zabavi uz koju sam odrastao često koristi taj postupak, a to nije sasvim realno. Postupak zaokruživanja i povezivanja raznih stvari koje su se desile daje neko lažno zadovoljenje, a sada već tupim...

Goldfarb: *Dakle ti si potpuno svestan da postoji element u tvom delu koji je odgovor na pedantno zaokruženu strukturu holivudskog filma od dva sata i tri čina, ili čak na šest epizoda serije Porodica Soprano. Šta ti kao umetnik radiš da bi to izbegao?*

Volas: Pa, to sam sažeo u jedan fini kratak odgovor, zato što me često, često pitaju zašto *Beskrajna lakrdija* zahteva od čitaoca da se penje uz to veliko brdo i onda ne daje zaokružen i povezan kraj. Po mom mišljenju, ta knjiga, zapravo, ima rasplet, ali rasplet se nalazi, da tako kažem, izvan kadra slike. Mislim da se može steći prilično dobra predstava o onome što se posle dešava. Mislim da sam, uglavnom, poput ostalih pisaca. Želim da radim ono što mi izgleda realno, tako da će mi stvari koje se zaista prečesto koriste u komercijalnoj zabavi, koje su veoma pedantne i glatke i sofisticirane, verovatno izgledati kao nerealne,

pa ću ih izbegavati. A to je verovatno u nekim slučajevima problem zato što postoje neke vrste umetničkih dela koja treba da budu uredno zaokružena. Organska automatska reakcija je – oh, bože, ako je to već iskorišćeno u nekoj komercijalnoj stvari, to ne bi trebalo da radim – verovatno neka vrsta ograničenja, nadam se da to ne radim stalno.

Goldfarb: *Govorio si o svojim prijateljima koji nisu pisci i koji kad dođu kući sa posla gledaju priče. Priče su nešto što su pre 150 godina ljudi čitali, a sada nam ih pričaju, rekao si, dok ih pasivno gledamo na televiziji.*

Volas: A pre tih 150 godina, priče su bile nešto što smo pričali jedni drugima. Tako da smo fino napravili pun krug u vezi sa svim tim. Prvobitno nam ih nije pričao neko čiji je jedini cilj bio da privuče našu pažnju da bi mogao da nam uruči poruke od kojih je imao koristi neko ko je pripovedaču davao novac. Tako da tu sada postoji jedan pomalo neobičan obrt.

Goldfarb: *A priče takođe zadobijaju neki dodatni život tokom dana na drugim mestima, zato što su ljudi koji se pojavljuju u tim pričama takođe na bilbordima, pričaju o nečemu drugom, potpuno nevezanom za priču u kojoj si ih upravo video. Ali, hoću da kažem, kada pišeš, da li postoje trenuci kada kažeš: „Znaš šta, mogao bih veoma lako da razrešim ovu situaciju, ali ne, neću to uraditi, zato što bi tako postupili u Holivudu“?*

Volas: Evo zbog čega je teško govoriti o tome: istina – barem za mene – nije ni blizu tako sofisticirana ili zanimljiva kao ovakvo pitanje koje si upravo postavio. To je obično stvar stomaka: da imam osećaj da je ovo realno? Da li me tera na povraćanje? Da li se čini veštačkim ili iskonstruisanim ili ne? I nema tu mnogo mozganja, barem ne kada sam ja u pitanju.

[Kratka pauza]

Goldfarb: *Dejvide, možemo da pričamo o pisanju ili možeš samo da pročitaš neke odlomke iz svog dela, možemo i tako.*

Volas: Okej. Još jedna stvar koja je odabrana je deo priče koja se zove „Dobri stari neon“ (*Good Old Neon*), to je u suštini priča o brojnim različitim vrstama usamljenosti.

[Volas čita deo pasusa iz priče „Dobri stari neon“, iz knjige *Zaborav*, koji počinje sa „Novo sam svestan da... (Once again, I'm aware...)“ i koji se završava sa „Nije zaista tako. (It's not really like that.)“]

Volas: Uzgred, taj poslednji deo je bila odvojena rečenica.

Goldfarb: *To je zanimljiv tehničko-stilski momenat.*

Volas: Pa kada je izabrala da naglas čitamo zaista duge, nezavisno složene rečenice.

Goldfarb: *Ali ova je posebno dobra, zato što mi se čini da je o procesu svesti pre nego što se pretvori u jezik. Da li misliš da je jezik krajnja tačka procesa formulisanja misli?*

Volas: Oko toga možemo da pokrenemo jednu čitavu, veoma napornu debatu. Postoje škole, od kojih su neke po meni ubedljive, koje smatraju da izvan jezika zaista ne postoji nikakva smisljena realnost. Da jezik na veoma komplikovan način stvara ono što mi zovemo realnost – to bi bili poststrukturalisti...

Goldfarb: *Jedan od razloga zašto nisam dovršio doktorske studije iz filozofije je što prosto nisam želeo da vodim taj razgovor u profesionalne svrhe.*

Volas: Te stvari su neverovatno apstraktne i zamršene, delimično zato što se bave paradoksom da mi pokušavamo metafizički da razgovaramo o jeziku ne koristeći ništa drugo do samog jezika, što dovodi do određenih paradoksa koje čitaocima možda i nisu baš zanimljivi, ali su zaista, zaista teški.

Goldfarb: *Pa, onda ćemo da im uputimo izazov. Navedi nam neke od tih paradoksa.*

Volas: Osnovni paradoks, onaj kojim se lakše barata u matematičkoj logici, jeste da je veoma, veoma teško govoriti o jeziku u okvirima tog jezika. Slavni paradoks Kurta Gedela „Lažem“ – oprostite, to čak nije ni Godel, to dolazi iz Stare Grčke – prvi je primer ove činjenice. Zbog ovoga priča iz koje čitam odlomke izgleda veoma cerebralna – ona bi zapravo trebalo da bude možda najtužnija priča u knjizi – ali jedna stvar o naratoru je da je dobio dovoljno te vrste obrazovanja da se izludi površinom tih određenih paradoksa. Filozofija cele te stvari je veoma interesantna; zaista ne držim baš mnogo korak sa tim.

Goldfarb: *Na vezi je Dejvid iz Bostona.*

Dejvid: U ranijem delu programa nakratko ste okrnuli pitanje istine u postmodernističkoj eri. A ja mislim da živimo u veoma... ne znam kako bih to nazvao... gde se istina daje na grabež. Samo bih voleo da malo detaljnije objasnite šta ste time želeli da kažete.

Goldfarb: *Okej, Dejvide, to je dobro pitanje.*

Volas: Mislim da si ti pričao o pitanju istine. Ako treba nešto o tome da kažem, rekao bih da se donekle slažem sa tobom, i mislim da je to zanimljivo nasleđe postmodernističkog skepticizma. Ideja da je sve iskonstruisano. Da nema istine. Mislim da je činjenica da čak i kada su u pitanju svakodnevni događaji možeš da dođeš do jedne istine preko, na primer, kanala *Foks njuz*, a do druge preko velike liberalne zavere lista *Njujork tajms* i kanala *Si-En-En* – istovremeno i oslobađajuća i uzbudljiva, a takođe i veoma zastrašujuća.

Goldfarb: *Dejvide?*

Dejvid: Ovo poslednje što ste rekli stavlja me u istu paradoksalnu, ambivalentnu situaciju. Takođe me veoma plaši, i mislim da ne postoji neki lak, pomirljivi izlaz.

Goldfarb: *Hvala vam na pozivu.*

Volas: Mislim da je ovo bio jedan oštroman poziv.

Goldfarb: *Jeste. Ali kada se radi o istini, na ličnom nivou – nekada su umetnici govorili: „Želim da stvaram istinu iz sopstvenog životnog iskustva.“ Da li tako i ti stvaráš ili je to samo koncept koji dodatno opterećuje proces stvaranja?*

Volas: Pa, to je pomalo romantičarska stvar. Ono o čemu se tu radi jeste da je to istinito zato što kada radiš takve stvari tu ima mnogo istine koja dolazi iz stomaka, za razliku od istine koja dolazi iz glave – da li imaš osećaj da je to istinito ili ne? Ono što je meni interesantno – a to je veoma romantičarska ideja istine, sa velikim slovom R, koja, koliko znam,

potiče od Ničea – jeste to da je svaka istina stvar perspektive. Čini mi se da je ubacivanje takve vrste skepticizma u javne debate jedna od genijalnih stvari koje naročito desnica u Americi uspeva da uradi. Tako da ako ti ili ja zastupamo nešto što izgleda kao apsolutno istinito – da, šta ja znam, pravda za beskućnike treba da bude imperativ – oni mogu da kažu: „Pa, to vam se čini istinitim samo zato što je vaš način razmišljanja oblikovala liberalna zavera u okviru medija i akademskog sveta.“ A retorički je veoma teško smisliti efikasan, koncizan odgovor kojim bi se to pobilo, zato što se za bilo šta što nakon toga kažeš može reći da je takođe proizvod uslovljenosti tvoje perspektive. Zastrašujuće je, slažem se sa Dejvidom. Ali je takođe veoma uzbudljivo zato što mislim da se u Americi nikada do sada u debatama nije koristio jezik retorike na ovakav način, i mislim da je uvek uzbudljivo kada se vlasti sa velikim V stavljaju pod znak pitanja. Takođe, čini mi se da u okviru toga postoji ogroman potencijal za opasnost.

Goldfarb: *Na vezi je Dženifer iz Darama, iz Severne Karoline.*

Dženifer: Želim da vas pitam o vašem osećaju sazrevanja kao pisca. Malo ranije ste spomenuli stvari koje sada posmatrate drugačije nego onda kada ste bili student, a ja sam nedavno ponovo pročitala esej „Tobože zabavna stvar koju nikada više neću uraditi“ (*A Supposedly Fun Thing I'll Never Do Again*), esej koji sam volela. I dalje ga volim, ali – pošto više nisam u srednjim tridesetim, već sam sada bliže četrdesetoj – imala sam utisak da je, ne bih rekla sarkastičan, ali da u nekim delovima zbija šalu na račun nekih ljudi ili mesta. Pa se pitam da li mislite da postoji putanja kojom pisci od nečega nalik sarkazmu dolaze do nečega velikodušnjeg, i – ako je tako – da li se pri tome gubi neka oštrina?

Volas: To je i dobro pitanje i pitanje koje u meni izaziva nelagodu. Mislite na dug, zabavan esej koji sam napisao o brodu za krstarenje, a koji mi se prilično dopadao onda kada sam ga napisao. A sada, desetak godina kasnije, naročito kada su u pitanju neki ljudi koje sam sreo na krstarenju, kada čitam neke delove eseja, stresem se jer mi se čine surovim. Znam da ne stvaram onoliko u domenu nefikcije kao nekada, a mislim da je to delimično zbog toga što niti imam srca niti mogu da podnesem da kažem čak i stvari koje su istinite, a koje bi mogle da povrede nečija osećanja. Nisam siguran da to mnogo obećava u umetničkom smislu, ali me možda može učiniti malo boljim ljudskim bićem. Mislim da prelazim standardan put koji skoro svako prelazi, u pogledu mog interesovanja za intelektualne, cerebralne i pametne stvari – mada ne mogu reći da više nisam zainteresovan za to, ali kada sam bio veoma mlad pisac, bio sam vrlo, vrlo zainteresovan za to – a što sam stariji to mi se u umetnosti stvari koje su dirljive čini magičnijim. I ne mislim samo nužno na tužne stvari, već na ono što ima veoma složenu emotivnu rezonancu, koja se razlikuje od intelektualne ili neke vrste metaumetničke rezonance, ah, ovo zvuči kao vrlo elitistički odgovor. Zapravo, mislim da je vaše pitanje sasvim na mestu.

Goldfarb: *Dženifer?*

Dženifer: Vaš odgovor je otprilike onakav kakav sam i očekivala i zbog toga zapravo imam veliku želju da pročitam vaše novo delo. Hoću da kažem, mislim da naročito ako stavimo istovremeno sa piscima koje volimo onda ću biti na istoj tački na kojoj ste sada i vi, a

bila sam na istoj tački na kojoj ste bili i vi kada sam prvi put pročitala nešto što je bilo možda zajedljivije.

Volas: No, zamislite to iz piščeve tačke gledišta. Piščeva tačka gledišta je sledeća: „Jako sam dobar kao pametnjaković, ali šta ako nisam tako dobar kada su u pitanju ove nove stvari, stvari koje me mnogo više dotiču?“ A verovatno ću imati isti konflikt i u pedesetim ili šezdesetim; to je na kraju krajeva pomalo zastrašujuće.

Dženifer: Pa, svi umetnici se moraju suočiti sa tim ako rastu i razvijaju se.

Volas: Pa, vi ste pametna osoba.

Goldfarb: *Dejvide, ti sada podučavaš – ranije smo razgovarali o tvojim studentskim iskustvima – da li misliš da se ljudi koje podučavaš razlikuju od tebe kada si bio u ranim dvadesetim i studirao pisanje?*

Volas: Pa, ja predajem studentima na osnovnim studijima, i, da. Iako nemam dece, prolazim kroz svoju verziju faze „što si stariji to su roditelji pametniji“, zato što čujem sebe kako izgovaram neke stvari koje su mi govorili moji profesori, što se meni činilo samo kao znak da ne prepoznaju, znaš, moju genijalnost, i mislio sam da mogu da prevaziđem sve te stvari. Zvuči kao kliše, ali činjenica je da je dobra stvar u vezi sa podučavanjem to što naučiš mnogo više od bilo koga drugog u učionici.

Goldfarb: *Pre neki dan smo u studiju ugostili Evana Rajta (Evan Wright), koji je napisao knjigu Generacija ubij (Generation Kill), i on misli da postoji fundamentalna razlika između marinaca koji su, na primer, ratovali u Iraku i onih marinaca koji su ratovali u Vijetnamu, i da to ima veze sa načinom na koji video-igrice i sve stvari u vezi sa medijima o kojima smo ranije pričali utiču na mlade koje je posmatrao. Da li imaš taj osećaj kada pričaš sa mladim piscima? Tvoja generacija se borila za to da se u visokoj kulturi poštuju pop elementi, a da li oni misle da je to bitka vredna vojevanja ili prosto uzimaju stvari zdravo za gotovo?*

Volas: I dalje postoji veliki razdor u fikciji, a postoji mnogo zaista dobre, životne realističke fikcije sa velikim R koja ne koristi mnogo one pojave u kulturi koje nisu postojale ni pre sto ili sto pedeset godina. Ono što više primećujem kod svojih studenata, kao što Evan primećuje da su video-igrice alat koji pomaže ljudima da budu bolje ubice, jeste to da je njihova pažnja kraća, ali i budnija. Kod njih postoji više brzinskih prebacivanja sa teme na temu. Čini mi se da su razlike daleko više tehničke nego duhovne prirode.

(S engleskog prevela Sonja Gobec)